

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE “TİTREME” İMGESİ

Soner AKPINAR*

Özet: Modern şiirde yüzey yapı unsurlarının yerini anlam çokluğu sağlamak ve bu yolda imge kurmak almıştır. Türk şiirinde Servet-i Fünûn döneminden itibaren yeni ve orijinal imgeler daha sık görülmeye başlar. Bunda parnasizm ve sembolizmin etkisi büyüktür. Dönemin Cenab Şahabettin'le birlikte iki büyük şairinden biri olan Tevfik Fikret'in şiirlerinde de orijinal imgelere fazlasıyla rastlanır. Kuşkusuz bunlar içinde en sık rastlanan ise onun şiirinin karakteristik özelliklerinden biri olacak kadar yoğun olarak bulunan titreme imgesidir. İncelememizde ilkin Fikret'in şiirlerinde bu imgenin çok fazla oluşunun sebepleri üzerinde durulacaktır. Asıl olarak, imgenin ortaya çıkış ve şairin bu imgeyi estetize ediş biçimleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn, Şiir, Titreme, İmge

The Image of Shivering in Tevfik Fikret's Poetry

Abstract: In modern poetry, evoking a variety of meanings and rendering mental images in this way have replaced the plot elements. In Turkish poetry, new and original images have been used more frequently than ever since the period of Servet-i Fünun. Parnassianism and Symbolism had a profound influence on this. Tevfik Fikret and Cenab Şahabettin, who were the two great poets of the era, both used imagery in their works quite frequently. Undoubtedly, the image “shivering”, which became the characteristics of Tevfik Fikret's poetry, was the most commonly used one because of its recurrent presence in his poems. In this study, the reason why Fikret used this imagery very often is discussed first Mainly, how this imagery in his poetry appeared and how the poet embellished his poetry with this imagery are evaluated.

Keywords: Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn, Poetry, Shivering, Image

Giriş:

İmge, en genel tanımlamayla duyu organlarıyla hissedilen nesnel gerçeğin insan zihninde farklılaşarak yeni ve başka bir görüntüye dönüşmesi, yansımasıdır. Anlam yoğunluğu sağlamak için, çoğunlukla uzak çağrışım alanlarından yararlanarak göz önünde canlandırılabilir resim ya da bir kısa film gibi bir görüntüye ulaşmaya çalışılır.

Dünya şiirinde Arthur Rimbaud (1854-1891) ve Lautreamont (1846-1870) gibi şairlerin şiiri düzyazıya yaklaştırmaları ve şiiri vezin ve kafiye gibi yüzey yapı özelliklerinden ayırmaları, şiirde imgenin önemini son derece artırmıştır. Çünkü yeni şair, vezin ve kafiyenin gücü yanında olmadığı için özgün olmak ve anlam yoğunluğu sağlamak adına eskisinden daha fazla şeyler yapmak zorundadır. Bunun çıkış yolu da çarpıcı ve kalıcı imgeler yaratmaktır.

Türk şiirinin modern şiire adımlarını tematik düzlemde Tanzimat, biçimsel olarak da Servet-i Fünûn döneminde attığını düşünürsek, orijinal imgelerin özellikle

* Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Servet-i Fünûn'dan sonra oluşturulmaya başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tevfik Fikret (1867-1915) ve Cenab Şahabettin (1870-1934)'i dönemin iki büyük şairi olarak imge konusunda da ayrı bir yere koymamız gerekir. Özellikle tabiatı resmettikleri şiirlerde her iki şairin de tabiat unsurlarını ne denli güçlü bir görüntüye dönüştürdükleri herkesçe bilinen bir gerçektir.

İmgeyi sanatçının bilinçli bir özne olarak insan bilincinden bağımsız bir şekilde dış dünyada bulunan ve bilmenin konusu olan şey'den, yani nesneden edindiğini dile getiren Özdemir İnce, "İmge ve Serüvenleri" adlı yazısında bir ülkenin şiirine damgasını vuran en önemli şiirsel etkenlerden birinin imge düzeni olduğunu, şiirsel kimlik ve kişiliğin en vazgeçilmez ögesi sayılması gerektiğini dile getirir (İnce 2001: 22-24). Bu görüşün doğal sonucu, şairin yarattığı imgelerin onun içinde yaşadığı toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik yapıdan izler taşıdığı ve hatta bu yapının bir sonucu olarak şekillendiğidir. Servet-i Fünûn şiirinin imge yapısı da doğrudan doğruya dönemin toplumsal ve siyasi yapısı ile ilintilidir. İstibdat yönetiminin içine kapattığı şairler, ifade yolunu tabiat ve aşk gibi toplumsal olmayan konulara yönelerek bulmuşlar, imgelerini de bu alanda yoğunlaştırmışlardır. Bu noktada dikkatimizi yöneltmemiz gereken şey ise toplumsal konulara değinmeyen şiirlerde bile siyasi yapının şairlerin imge yapısını nasıl etkileyebildiğidir. Siyasi baskının kabuğuna çekilmeye zorladığı Tevfik Fikret'in, şiirlerinin yarısına yakınında "titreme"ye dair bir imgenin ya da en azından titreme edimini çağrıştıran birkaç sözcüğün geçmesinin bir nedeni olmalıdır. Benzer durum -Fikret'te olduğu kadar yoğun olmasa da- Cenab'da da görülür.¹

Titreme İmgesinin Kapsamı ve İmgeyi Oluşturan Kavramlar

Tevfik Fikret'in şiirlerindeki titreme imgesi için onun şiirinin en karakteristik özelliklerinden birisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bütün şiirlerinin yarattığı imge, bir "şey" karşısında kâinattaki tüm varlıkların, nesnelerin titredığı şeklinde bir görüntüdür. Şiirlerde bazen şairin fırçası, bazen yapraklar, kumlar, zerreler, eller, ruhlar hatta hayaller bile titrer. Öyle bir zaman gelir ki şiirinin kendisi titrer. *Son Nağme* şiirinde kendi şiirini tam da bu şekilde tanımlar. Bu aynı zamanda bir itiraftır. Şiirini; bir derenin, orman sonbaharının inleyen boşluğunda hazin aksedişine benzetir ve aynı o incelikte şiirinin titrek anlatışından böyle yıkık, harap bir akış çağlayanının iniltisinin duyulduğunu dile getirir:

Darabân-ı sukûtu bir derenin
Cevf-i pür-nâliš-i hazânında
Ne hazîn aksederse meşcerenin
Aynı rikkatle, hâsir ü mebhût,
Duyulur şimdi bir enîn-i sukût
Şi'rimin lerziş-i beyânında (Fikret 2004: 451)

İmajın yoğunluğunu anlamak için titreme kavramını çağrıştıran eş anlamlı ve yakın çağrışım alanında bulunan sözcüklere bakmak gerekir. Bu sözcükler şairin en

¹ Pervâne-i zerrîn gibi her Zühre-i zerrîn / Titrederdi zümür-rüd-geh-i lerzân-ı çemende
"Makdem-i Yâr" (Akay 1998: 102)

çok kullandığı sözcüklerdir ki hemen hemen her şiirde birkaçını bulmak mümkündür. Bunlardan bazıları: tehzîz etmek, muhteriz, lerze, lerze-dâr, irtiaş etmek, râşe, ihtizâz, sallanmak vb.dir. Yine hırıltı, çırpınmak, çarpınan, inilti, enîn, ürperme gibi sıklıkla kullanılan sözcükler de fiziksel olarak düşünüldüğünde titreme görüntüsü ve sesi vererek bu imgeyi destekler. Belirtmek gerekir ki zaten titreme imgesi çok zaman yukarıda saydığımız "inleme" ve bunun yanında "korkma" edim ve psikolojileri ile anlam yoğunluğu sağlamak için bir aradadır, birbirlerini güçlendirirler. Peki; titreme, inleme ve korkma eylemleri ve bunların yarattığı imge, Tevfik Fikret'in şiirlerinde neden bu kadar yoğundur? Bu soruların cevabını verebilmek için öncelikle Fikret'in şiirlerini yazdığı dönemdeki ruhsal durumunu oluşturan altyapıyı bilmemiz gerekir.

Tevfik Fikret Şiiri'nde Titreme İmgesinin Psikolojik Temelleri

Titreme, görüntünün yarı görünür olmasına, sesin yarı duyulur olmasına sebep olur. Net bir izlenim elde etmek mümkün değildir. Bu anlamda Fikret'in kendisi bile aslında Türk edebiyatı içinde titreyen bir şairdir. Mehmet Kaplan, şair için söylenenlerin dökümünü şöyle yapar: "Dinsiz-peygamber, vatanperver-kozmopolit, cemiyet seven-cemiyetten nefret eden, diğergâm-bencil, cesur-korkak; ahlâklı-ahlâksız; melek-şeytan, derin surette hassas- çok sığ hassasiyetli" (Kaplan 1997: 59) Görüldüğü üzere Fikret'in yarattığı imaj bile bakış açısına göre değişkenlik gösterir. Tıpkı şiirlerinde yaratacağı titreme imgesi gibi.

Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret-Devir-Şahsiyet-Eser* adlı çalışmasında Fikret'in kişiliğinin oluşmasında etkili olan önemli olayları ayrıntılarıyla dile getirir. Şairin özellikle dindarlıktan dinsizliğe geçmesi onun ruhsal yapısındaki gelgitlerin doruğa ulaştığı noktadır.

Fikret'in anneannesinin ve anne babasının mühtedi olması, annesinin aşırı dindarlığı, şairin hayatının ilk yarısında çok dindar, daha sonra dinsiz oluşu, oğlu Halûk'ün din değiştirerek Hıristiyanlığa dönüşü, psikolojik bakımdan dikkate değer vakalardır. Din değiştirme (conversion) bir iç çatışmanın neticesidir. Birbiriyle çatışan iki meyil, insanı şiddetli bir surette kâh inanmağa, kâh inanmamağa sevkeder: ihtida eden ruhlarda bir huzursuzluk (instabilité), bir insicamsızlık (incohérence) vardır. Onlar hayatlarının bir merhalesinde ruhî bir sistemden onun tamamıyla zıddı bir ruhî sisteme geçerler; bu yavaş yavaş veya birdenbire olur. Biz Fikret'te gördüğümüz ruhî trajedinin kısmen anne tarafından geldiği fikrine temayül etmek istiyoruz. İhtida, yalnız fikirlerde olmaz; ihtida haddizatında psikolojik bir değişmedir. Hayatın muayyen bir anında, hariçle pek az ilgisi olan ruhî bir değişme vuku bulur. Bu değişme şahsın dünya görüşünü, fikirlerini, hassasiyet tarzını baştan aşağı değiştirir. Fikret'in hayatında böyle bir değişme vuku bulmuştur. 1895-1897 yıllarına kadar çok iyimser olan şair, bu tarihten sonra birdenbire kötümser hale gelir. Dünyayı başka türlü görmeğe başlar. (Kaplan 1997: 62)

Yukarıdaki düşüncelerine ek olarak Fikret'in olgunluk çağındaki ruhsal yapıyı da irdeleyen Kaplan; onda, 1896-97 yıllarından sonra başlayan hüznün, melankoli ve hayatından memnun olmayış duygusunun gittikçe koyulaşıp, dal budak salarak ve başka sahalara da yayılarak, hayatının sonuna kadar sürdüğünü, zaman zaman bir ümit, bir hayalin onun karanlık dünyasını aydınlatsa da, bunların parıltısının pek az

devam ettiğini ve bunlarla hayal kırıklığına uğramak suretiyle bilakis daha ümitsiz bir hal aldığını dile getirir (Kaplan 1997: 95).

Fikret, imparatorluğun çözümlene süreci içinde yaşanan tüm olumsuzluklar karşısında neyi nasıl düşüneceğinin, nasıl bir konum alacağını tam da farkında değildir. Bunlara bir de insanı salt maddeye yönelten bazı Batı felsefe ekollerini de dahil ettiğimiz zaman ortaya onun trajedisi çıkmaktadır. Tarık Özcan, *Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum* adlı çalışmasında şairin şiirlerine akseden çelişkilerle dolu psikolojisinin tüm yönleriyle temellerini belirlemeye çalışır. Fikret'in bu olumsuz şartlar karşısında içe dönük kişiliğinden gelen etkilenmeyle köklü kırılmalar yaşayarak çıkış yolu aramak yerine, daha çok olumsuzlukları eleştiren bir yolu takip ettiğini söyler (Özcan 2007: 43). “Şair çift kutupluluğun dar çemberinde sıkışıkça sıkışmaktadır. Çünkü bir yanı ‘hâb-ı huzûra mâ’îl iken; diğer yanı didinmekten mahzûz olmaktadır. Kendi problemini kendi içerisinde bulan özneye, artık kendisiyle uğraşmaktan başka yapacak herhangi bir şey yoktur. O, kendisine yetmektedir. Özne bir problem varlıktır ve bu trajik bir durumdur. İki farklı niyet ve eylemi kendi içinde barındıran özne bir çelişkiler yumağına dönmüştür” (Özcan 2007: 46).

Tespitler Tevfik Fikret'in kırılmalı bir psikolojik yapısı olduğunu ve dış etkenlerden çabucak etkilenebilecek bir hassasiyet arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada bizim için önemli olan Fikret'in hassas psikolojisinin dış etkenler karşısında döneminin diğer şairlerine oranla daha çok tepki göstermesi ve bunun şiirine yansımalarıdır.

Kuşkusuz en önemli dış etken II. Abdülhamid dönemindeki istibdat yönetimidir. Özcan Köknel, korku türleri içinde en önemlilerden biri olarak baskı rejimlerinin terörünü görür (Köknel 1990: 89). Yine “Tanrı ve Cehennem Korkusu” başlığı altında olumsuz davranışları Tanrı korkusuyla önlenmeye çalışılan çocuğun büyüdüğüde Tanrı'yı bir korku imgesine dönüştürdüğünü dile getirir (Köknel 1990: 89). Bu durum, Fikret'in ailesinin ve yakın çevresinin dindar olduğunu bildiğimiz için akıllarda bir soru işareti doğurur. Fikret'in dindar biri iken dinsizliğe geçişi ve Allah'ı bağışlayan ve şefkat gösteren yanıyla değil de korku veren yanıyla öncelemesi düşünülmesi gereken bir konudur. Çünkü Köknel, korkuların neden ve nasıl kalıcı olduğuna cevap verirken “Çocukların korkusunda annenin, babanın, çevrenin, anneannenin, babaannenin, ninenin, dedenin büyük etkisi vardır. Korku bir baskı, denetim, disiplin, eğitim, engelleme, erteleme aracı olarak kullanıldıkça çocuğun duygulanımları arasında etkili ve önemli izler bırakır.” (Köknel 1990: 63) sözleriyle yakın çevreye dikkat çeker. Bizim için kesin olan durum ise Fikret'in ne olursa olsun korktuğudur.

Bütün Servet-i Fünûn şairlerinin dönemin siyasi yapısından etkilenerek içine kapandıkları ve bu yönde bir şiir meydana getirdikleri bilinen bir şeydir ama bunu “korku” şeklinde hisseden ve yansıtan daha çok Fikret'tir. Olgunluk çağından sonra toplumsal meselelere daha çok inmeye başlamış, bunun da ötesinde Osmanlı zihniyet yapısını oluşturan din de dahil tarihi, kültürel, ekonomik bütün unsurları eleştirir hale gelmiştir. Bunları dile getirmek dönemin koşulları içinde düşünülürse hem cesaret gerektiren bir davranıştır hem de sonuçlarına katlanmayı gerektirir.

Dolayısıyla Fikret'in sürekli bir şekilde “korkma” psikolojisi içinde hayatını devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Diğer şairlere oranla Fikret'te bu unsurun ön plana çıkıyor olmasının sebebi ise onun içe dönük bir ruhsal yapısının olmasıdır.

Jung, insanları en genel şekilde iki psikolojik tipe değerlendirir. İlki dışadönük (extravert) ikincisi içedönük (introvert) tür. Frieda Fordham, Jung'un psikolojik tipler öğretisini şu şekilde özetler:

“Bir sınıf insan vardır ki önlerine çıkan bir duruma tepki gösterme anında ilkin sessizce ‘Hayır’ dercesine biraz geri çekilirler ve ancak ondan sonra tepki gösterebilirler. Bir başka sınıf daha vardır ki aynı durumda, anında tepki göstererek ileri çıkarlar ve davranışlarının açıkça doğru olduğundan emin görünürler. Bu yüzden birinci sınıf nesnelere karşı belirli bir olumsuz ilişki ile karakterize olmuştur, ikinci sınıf ise olumlu bir ilişkiyle... birinci sınıf içedönük davranış biçimini, ikincisi ise dışa dönük davranış biçimini temsil eder. (Fordham 2004: 35)

Ayrıca Fordham, içedönük davranışın geri çekilmeci bir davranış olduğunu, libidonun içeriye doğru aktığını ve kişisel etkenler üzerinde yoğunlaştığını söyler. Bizim için önemli olan ve Fikret'te yansımaları bulduğumuz tespiti ise aslında oldukça sessiz ve çekingen –yani içedönük- olan insanın, gerçekten ilgilendiği bir konuda fark edilir bir hareketlilik ve coşku gösterebildiğidir. Yine de çevresiyle dışadönük biri kadar iyi ilişki kuramayacağını da ekler. (Fordham 2004: 36-37) Bu psikolojik tahlil tam da Fikret'i yansıtmaktadır. İnzivaya çekildiğini ve uzun yıllar münzevi bir hayat yaşadığını bildiğimiz şairin, toplumsal konularda döneminin diğer şairlerinin çok ötesinde cesurca şiirler kaleme alması, yukarıdaki tespitite olduğu gibi gerçekten ilgisini çeken bir konuda ileri atılma arzusunandır. En karakteristik şiirlerinden biri olan *Rübâb'ın Cevâbı*, bize yukarıdaki psikolojik yapının keskin bir örneğini verir:

“Bedbahtım, işte kimseciğin hayrı yok bana;
“Ben bir zavallıyım!...” diye pür-şehka-i bükâ
İnlerken, artık inlememek, hem de en cesûr,

En gür sesimle inlememek bir günâh olur... (Fikret 2004: 655)

Bu şiirde “Rübâb”, inleme gayretindedir. Ancak inleme ve gür ses zıtlığı düşünüldüğünde hareket paradoksal bir yapıya dönüşür. Şair rübaba *transpoze* olur. Karşılıklı olarak birbirlerinin yerine geçerler. Şair rübâb gibi, rübâb da şair gibi inlemektedir. Rübâbın çıkardığı ses hatırlanırsa, bu *titrek* ve kararsız bir sestir.

Selahattin Şenol, “Korkuların Zaman İçindeki Değişimi” adlı yazısında Sabri Satır'dan şu fikirleri aktarır: “Başlangıçta çevresine, doğaya ilişkin bilgisiz olan insan karşılaştığı her olumsuzluktan korku duydu. Yaşamına korku egemen oldu. Yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde insan artık mikrokozmostan makrokozmosa, derin bilgilere sahip. Ancak nükleer silahlardan ozon tabakasının delinmesine kadar çeşitli korkularla yaşamakta” (Şenol 2006: 203) Buradan insan var olduğundan bu yana korkunun da var olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Araştırmacı ileriki bölümlerde ilkel insanın gök gürültüsü, fırtına vb. korktuğu olaylar karşısında onlara karşı korkularını saplantı haline getirdiğini, onlara karşı korunmayı ve öfkelerinden kurtulmayı, bu güçlerin iyi niyetlerini kazanmakta ya da kötü ruhlarla birlikte var olduğunu hissettiği iyi ruhların yardımını elde etmekte aradığını dile getirir. Aslında

bu psikoloji insanlık tarihi ile eşitir: korku karşısında sinmek ve korkulan unsurun gazabından korunmak için öfkeyi üzerine çekmemeye çalışmak. Tevfik Fikret'te ise durum böyle cereyan etmez. O ne korktuğu unsur karşısında geri adım atıp doğru bildiklerini söylemekten vazgeçer ne de gösterdiği cesaret korku duymasının önüne geçebilir. Sonuçta da güç karşısında titreyen bir şair ortaya çıkar.

Tevfik Fikret'in şiirlerinde tireme imgesinin bu denli yoğun oluşunu sağlayan psikolojik sebeplerin yanında patolojik sebeplerin olduğu da ileri sürülebilir. Bilindiği üzere Fikret teşhisi sonradan konulsa da ölümüne yakın, son yıllarında diyabet hastasıdır. Ata Yersu'nun, Dr. Mazhar Osman'ın *Yeşilay Dergisi*'nde yayımlanan bir yazısından aktardığına göre; doktor, onun "müthiş ağrılar içinde kan işeyerek" birkaç saat içinde öldüğünü, hastalığının ise şeker dolayısıyla gelişen verem olduğunu söyler (Yersu 2007: 175). Yine aynı yazıda Salih Keramet Nigar'ın şairin hastalığına dair şu görüşleri vardır:

1914 yılının yazında bir müddet dinlenmek ve hava değiştirmek için, çok sevdiği Ada'da küçük bir ev tutmuştu. Fakat on beş gün kadar kaldıktan sonra birdenbire hastalanarak Aşiyân'a döndü. Hastalık şüphesiz ki ani olarak başlamış değildi. Fakat öteden beri gösterdiği araz, dikkati çekmekle beraber, muhakkak bir hastalığa bağlanabilecek cinsten değildi. İştahı artmıştı; bol bol yemek yiyor ve çok su içiyordu, o kadar: Bunun içindir ki, hastalığının ne kendisi ne de başkaları farkına varabildiler. Fakat Ada'da iken gelen ani bir kriz, onu ve etrafındakileri kendine getirdi. Alelacele Aşiyân'a döndüler, kayınbiraderi Dr. Hikmet'in yaptığı bir idrar tahlili hastalığın mahiyetini belli etti. İdrarda çok miktarda şeker vardı. (Yersu 2007: 176)

Ruşen Eşref Ünaydın gibi yakınındakilerin de belirttiği üzere şairin şeker hastalığı ileri safhadadır ve son dönemlerinde teşhisi konulmasına rağmen tedavi olmak konusunda istekli değildir. Yemesine ve içmesine hiç dikkat etmez. Bu gerçeğin bizim için önemi şairin son dönemlerinde şiirine sıklıkla yansıyan "titreme" imgesinin patolojik bir boyutunun da olabileceğidir. Özellikle hastalık nedeniyle ellerinin ve vücudunun titremesi sanatına yansımış olabilir. Hastalığının son safhasında kolunda flegmon oluşması da tezimizi kuvvetlendirir niteliktedir.

Titreme İmgesinin Görünüş Şekilleri

Tevfik Fikret'in şiirlerinde titreme imgesi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kainatta ve insan muhayyilesi içinde soyut ya da somut tüm gerçeklikler, onun şiirlerinde titirken karşımıza çıkabilir. Korku psikolojisi ile ilintili olması bakımından aşağıdaki şiir en göze çarpan örneklerdendir. *Sabah Ezanında*'da şiirin bütününe yayılan imge, dünyadaki en sevilen olmanın yanında en çok da korkulan varlık olarak Allah karşısında bütün tabiatın ibadet ettiğiidir. Bu imgeyi şair, bütün tabiat unsurlarının Allah karşısında titremesini resmederek oluşturur. Sabah ezanı sırasında yüce bir sükût içinde –ki sükût bile şiirde inlemektedir- sessiz sessiz ibadet eden tabiat, Allah'ı zikrederken titrer:

Allâhü ekber... Allâhü ekber
Bir samt-ı ulvî: Kalb-i tabî'at,
Bir samt-ı nâlân; Rûh-ı avâlim,

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE “TİTREME” İMGESİ

Etmekte zikr-i Hallâkı dâ'im,
Etmekte ra'sân ra'sân ibâdet. (Fikret 2004: 422)

Yukarıdaki şiirde tabiat Allah karşısında nasıl titreyerek ibadet ediyorsa *Ramazân* şiirinde ise bu defa bir müminin ibadeti benzer şekildedir. Müminin dua okurken dudaklarını kıpırdatması, titreme gibi düşünülür:

Leb-i hâmuşu lerze-nâk-i dürûd;
Öyle, bîgâne râhat u hâbe
Bir ümîd-i cinânla perverde. (Fikret 2004: 423)

Her iki şiirde de ortaya çıkan imge, en büyük güç karşısında titreyerek secde eden, ondan lütuf bekleyen varlıkların görüntüsüdür.

Tevfik Fikret, şiirlerinde kendisini hiç güçlü bulmadığının aksine güçsüz ve sefil gördüğünün işaretlerini verir. *Bütün Bir Sergüzeşt* şiiri acizliğini dile getirmesi noktasında önemli bir şiirdir. Aciz ve sefil olduğunu kanıksaması, güç karşısında kendini konumlandığı yeri kesinleştirmemize yarar. *Sahâif-i Hayâtımdan* şiirinde kendisini hazin ve garip fitratıyla yakıcı çöl güneşinde gözleri sıcaktan göremez hale gelip “titrek” elleriyle yüzünü örtmeye çalışan seyyaha benzetir. *Rübâb'ın Cevâbı*'nda da kendisini sürekli inleme halinde görmesinin psikolojik temelleri aynıdır. Zayıf, güçsüz, etkisiz olduğunu kanıksadığı için kendisi ile birlikte her şeyin korktuğu yanılması içindedir ve bunun için de tüm nesnelere ve varlıklara titreme halindedir.

Titreme imgesinin psikolojik temellerini belirledikten sonra, şairin şiirlerindeki önemini netleştirmek için çeşitli örneklere bakmamız faydalı olacaktır.

Tevfik Fikret'in bazı şiirlerinde titreme imgesi kimi unsurlar için şiirin belirli bölümlerinde geçerlidir. Zaman zaman da şiirlerinin bütününde bu imgenin öncelendiği görülür. Kuşkusuz bu yapıdaki şiirlerin başında *Yağmur* şiiri gelir. Tabiat unsurlarının tek tek ya da bütün olarak betimlenmesine aşına olduğumuz Fikret'in şiirlerinde bu defa yağmur damlacıkları betimlenir.

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler
Kafeslerde, camlarda pür ihtizâz
Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz
Kafeslerde, camlarda pür ihtizâz
Küçük, muttarid, muhteriz darbeler... (Fikret 2004: 345)

Ses ve anlam ilişkisi konusunda da sıklıkla örnek olarak gösterilen bu şiirde, “t” ve “r” sesleri ile meydana getirilen aliterasyon da bir taraftan “titreme” –ki aynı seslerden oluşur- imgesini canlandırır. Şiirin tamamındaki atmosfer yağmur neticesinde dünyada oluşan yarı görünür hal ve bu halin şaire yansımalarıdır. Muttarid, muhteriz, ihtizâz, muhtazır, enîn, tanîn, nısf-ı şeb, hayâlet, pûşide-ser, solgun gibi kelime ve terkipler titreme ile oluşan yarı görünür fiziki durumu sağlamlaştırır. Yine, heyula-sönmek ve kendisinin de itiraf ettiği şekilde “boğuk bir tezâd-ı sükûn u tanîn” gibi zıtlıklar da yağmur damlalarının mütereddit haline paraleldir.

Yukarıdaki şiirde titreme “yağmur”da yoğunlaşmıştır. Diğer şiirlerinde farklı tabiat olaylarının da şiire dahil olduğu görülür. Neredeyse titremeyen bir şey yok gibidir. *Dün Gece* şiirinde bulutlar ve dalgalar,

Gergin kanatlarıyla mu'azzam birer ukâb
Tecsîm eden bulutlar o mevvâc u pür şitâb
Sathında parça parça yüzer, titreşir, söner. (Fikret 2004: 460)
şeklinde resmedilir. *Âveng-i Şühûr*'da bu defa;
Sünbülî bir havâ ki mest-i rûkûd;
Duruyorken muhît ü nâ-mahdûd,
Acı bir hisle sanki ra'selenir (Fikret 2004: 518)

dizeleriyle ortaya çıkan imgede hava titremektedir. Aynı şiirin onuncu bölümünde ise toprak kar altında bir cesede benzetilir. Toprakla birlikte karın altında bulunan her şey onun kalkmasını beklerken titreyerek can çekişirler. Bu hem soğuktan titremek hem de üzerlerindeki karın ağırlığını taşıyamadıkları içindir ki tabiat bile kendi içinde ezen ve ezilenler diye ayrılmıştır. Ezilenlerin aciziyeti tabiat içinde bile aynen geçerlidir. Sembolik olarak güçsüzün güçlü karşısındaki korkusudur. Benzer bir imge yapısına *Karlar* şiirinde de rastlarız:

Bir ıztırâb-ı serd ile titrer mükevvenât
Altında karların;
Bir dûd-ı muncemid gibi âfâk-ı bî-hayât,
Pîşinde canlanır mütelhâşî nazarların. (Fikret 2004: 347)

Gökten Yere şiirinde ise yeryüzü titreyerek gökyüzünden gelecek öfke/yağmuru yalvarırcasına bekleyen korkmuş ve sinmiş bir insan gibi çizilir:

Lezân adımlarıyla, çolak kollarıyla, gâh.
Evhâma, gâh ümîde koşan, dâ'imâ tebâh
Âmâlinin bakıyye-i enkâz-ı hârını

Nev-hande bir emel gibi memnûn kucaklayan (Fikret 2004: 572)
Sühâ ve Pervin'de ağaçların karanlığı titrer:

Sizinle ben o mükedder, o solgun eşcârın
Adım adım uzanan o ra'se-i zilâlinde (Fikret 2004: 268)

İkinci Tesâdüf'te bu defa titreyen güneştir:

Güneş ufukta bu hâk-i sefile bir ebedî
Vedâ eder gibi rikkatle ihtizâz ediyor (Fikret 2004: 392)

Yaprakların, ağaçların, kuşların vb. pek çok varlığın titrediğine tanık olduğumuz bu şiirlerde bazen hepsinden de öte koca bir kâinat topyekûn titrer:

Nâzik bir ihtizâz-ı havâ: Şimdi kâinat
Titrer, kalır dumanların altında müstetir; (Fikret 2004: 342)

Bir akşam betimlemesi olan ve akşamın ruhunda bıraktığı hislerden izler taşıyan *Ufk u Hilâl* şiirinin bu bölümünde Fikret, bütün bir kainatı tereddüt içindeymiş gibi çizer. Bu dizelerden önce gökyüzünün mavi bir tül yığını içinde sallandığını dile getiren şair, şiirinde akşam saati tabiatıta gördüğü tüm varlıkları kederli ve kimsesiz bir çocuk gibi düşünür. Yıldızlar bile birer kimsesiz çocuk gibi kederli kederli bakarlar; uzaklarda çekingen ve harap gönlüyle bir kuş ağlar, ufuk öksüzdür. Görüldüğü üzere tabiatıta neşeden eser yoktur belki ama şairin hüzünden şikâyetçi olmadığı da açıktır. Hatta mutluluk duyduğu bile söylenebilir. İşte bu noktada psikolojisinin yansımaları görülür.

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE “TİTREME” İMGESİ

Hüzünden mutluluk duyduğunun kanıtı en güzel şekilde *Resim Yaparken* şiirinde kendisini gösterir. Yaptığı resmi beğenebilmesi için hasta, dargın, gözü yaşlı bir çehre ister. Bundan dolayı da yazdıklarının çok zaman şiir olacak yerde inlemeye dönüştüğünü dile getirir.

Titreme imgesi pek çok şiirde şairin kendi vücudunda belirir. Farklı şiirlerde farklı imgeler içinde kimi zaman gözleri kimi zaman elleri, ayakları, hatta ruhu bile titrer. Bunun için en güzel örneklerden birisi *Resmini Yaparken* şiiridir. Şair, şiirde kendisini “en bayağı bir yaşayışa düşkünlükle kötü ve dertli” bir şekilde çizerken, psikolojisinin ipuçlarını da “hayât-ı müzebzebim” ifadesiyle ortaya koyar. Böyle bir düşkünlük, güçsüzlük içinde resim yaparken şairin elleri, ihtiyar ve hastalıklı birinin elleri gibi titrer:

Bilsen niçin o noktada kalmıştı ellerim,
Bir lerziş-i anîf ile mevkûf u bî-tüvân;
Bilsen niçin o noktada levh-i musavverim
Bir mevce-i sevâd ile örtüldü nâ-gehân. (Fikret 2004: 376)

Ortaya çıkan imge şiirin vermek istediği anlamla tam bir paralellik içindedir.

Bozdum niçin o resmi, o timsâl-i hüsnünün
Sildim niçin bilir misin, eşkâl-i sâfını

diyen şairin, aslında titreyen eller ile sembolize ettiği “düşkünlüğü”, hayatın resmini, mutluluğunu bozmaktadır. Şiirin üçüncü bölümünde “zevâl-i şebâbım” ifadesiyle kaybolan gençliğine hayıflanması da bunun işaretidir. Benzer bir imge çok daha güçlü bir şekilde *Resim Yaparken* şiirinde karşımıza çıkar. Bu defa titreyen yalnız eller değil, onlarla birlikte fırçadır. Fikret’in fırçasının titremesinin sebebi yaptığı resmin estetik olup olmadığı noktasındaki tereddüdüdür. Yine kesin bir karar yoktur, arada kalmışlık durumu söz konusudur. Yukarıda başka bir konuda verdiğimiz örnekte de görüldüğü üzere, resminin kendisine hoş gelmesini sağlayacak yegâne unsur, gözü yaşlı bir çehre, hüzündür:

Fırçam, kadîd bir ağacın hasta bir dalı,
Destimde müştekî heyecânlarla titriyor;
Gûyâ çiçek diye
Bir hâk-i sebze döktüğü kanlarla titriyor. (Fikret 2004: 312)

Resim yaparken titreyen eller, yazı yazarken de karşımıza titreyerek çıkar. *Halûk’un Defteri* şiirinde bu defa Halûk’un yazdığı şeylerin anlamsal olarak kararsızlığını nitelerken, titreme imgesini kullanarak anlam yoğunluğu sağlamak ister:

Defter bile denmez, sekiz on parça kâğıttır;
Üstünde Halûk’un mütereddit kalemiyle
Saf saf karalanmış yazılar, şübheli hatlar (Fikret 2004: 529)

Kalemin mütereddit oluşu aslında Halûk’un tedirginliğinden ve fikirlerindeki kararsızlıktandır. Ancak Fikret bunu doğrudan ifade etmek yerine titreyen bir kalemi, defter üstünde kararsız ve kendiliğinden yazılar yazarken resmederek ortaya koyar. Şiirin ilerleyen bölümünde ilginç bir şey olacak, Halûk’un yazdıklarını okudukça ve defterin ona yadigar olduğunu düşündükçe Halûk’taki tedirginlik ve yazarken titreme hali, Fikret’e sirayet edecektir. Titremenin bulaşıcı bir hali vardır:

Pürsüşlerim onlardaki cevval ü mülevven
Sâfiyet-i ümmîd ile titrer... Bu ne mün'im

Ortaya çıkan imge titremenin kişiden kişiye sıçraması, artarak çoğalması
şeklindedir.

Fiziki düşkünlüğü yansıtmak için kullandığı sıfatların başında da titrek vb.
kelimeler gelir. *Zavallı Hasta*'da ölüm yatağında bir hastayı "Vücûd-ı ra'se-
verinden kopup düşen zerrât / verir peyâm-ı hazîn bir dem-i mukarrerden." (Fikret
2004: 352) sözleriyle betimlemeye çalışan Fikret'in bu bölümde yarattığı imgede
hasta, sonbahar ağaçları gibi titremekte ve her titreyişte vücudunun bir parçasını
yaprak gibi dökmektedir. *Sühâ ve Pervîn*'de sentimentalist bir portre çizen Sühâ'nın
heyecandan elleri titrer: "Sühâ'nın titreyen ellerini ca'li bir şefkatle sıkar." (Fikret
2004: 262)

Tevfik Fikret, *Hâb-ı Girizân* şiirinde titreme imgesini kendi psikolojisini ve
kaderini ortaya koymak için kullanır. Şiirde dağların, suların, ağaçların, çiçeklerin,
tabiatla ne varsa her şeyin uyuduğu bir nisan gecesinde uyumayan tek varlığın bir
tek kendisi olmasının trajikliğini yansıtmaya çalışır. Uykusuzluğu içinde tek kader
arkadaşı titrek bir ışıktır:

Evet, her şey uyur, ey leyl-i mes'ûd
Fakat ben bir zıyâ-yı ra'se-dârın
Enîs-i hüznü, bî-ârâm ü bî-sûd
Mü'ebbed beklerim bir subh-ı târın
Tulû-ı nahsini ümmîd içinde...
İçim bir medfen-i âmâl-i zinde! (Fikret 2004: 331)

Şiirde her şey karanlığın içinde sükût âlemine dalmıştır. Oysa Fikret, "benim
tayr-i huzûrum bir melâlin /gezer dest-i sitem-kârında medhûş" ifadesinden de
anlaşıldığı üzere bir can sıkıntısının içindedir. Böylesine bir kasvet içinde ümit
olabilecek tek şey ışıktır ama o da sürekli titremekte olduğu için tam bir çıkar yol
sağlamamaktadır. "İçinin dipdiri arzuların mezarı" olmasıyla ortaya çıkan şiirdeki
zıtlık ve dolayısıyla çaresizliğinin kısırlığı da bu metaforla güçlendirilir.

Tesadüf şiiri arada kalmışlığının en net biçimde ortaya çıktığı şiirlerden birisidir.
Ahlâk ve aşk-cinsellik arasında tercih zorunda kalan şair, mütereddît halini yine
titreme imgesiyle ortaya koyar. Mehmet Kaplan, Ruşen Eşref'in *Tevfik Fikret*
eserinden şöyle bir alıntı yapar ve *Tesadüf* şiirinin psikolojik temellerini belirlemeye
çalışır. Kendisi belirtmese de yaptığı yorumlardan Fikret'in karşıt tepki geliştirdiği
sonucuna ulaştığını anlıyoruz: "Halûk üç-dört yaşında iken, eve genç bir mürebbiye
alınıyor; fakat nedense mürebbiye evde üç-dört günden fazla kalamıyor. Fikret
bundan sonra aynı kadına birkaç kere tesadüf ediyor ve uzaktan âşık oluyor"
(Kaplan 1997: 75). Bunun için de Fikret, şiirde gördüğü kadın karşısında ne
yapacağını bilemez bir hal içindedir. Onun fiziki görünüşünün cinsel olarak şairi
etkilediği bir gerçektir ama üstün ahlak anlayışı cinselliğin yaşanmasına ihtimal
vermeyecektir.

"Kişiliğin üçüncü ve en son gelişen sistemi süperegodur. Bu sistem, çocuğa ana-
babası tarafından aktarılan ve ödül ve ceza uygulamalarıyla pekiştirilen geleneksel
değerlerin ve toplum ideallerinin içsel temsilcisidir, kişiliğin vicdani ve ahlâki

yönüdür. Gerçekten çok ideali temsil eder, hoşlanmadan çok kusursuzluğa ulaşmak ister. Süperegoyu ilgilendiren husus, bir şeyin doğru ya da yanlış olduğuna karar verip, toplum ya da temsilcileri tarafından onaylanmış ölçütlere göre davranmaktır.” (Geçtan 2006: 46) diyen Engin Geçtan, süperegonun başlıca işlevlerinden ikisini egoyu gerçekçi amaçlar yerine ahlaki amaçlara yönelmeye inandırmaya çalışmak ve kusursuz olmaya çabalamak olarak belirler. Olağan koşullar içinde id, ego ve süperegonun çatışmayacağını söyler. Tefik Fikret'in bu şiirinde ise, şairin ruh hali üçlünün çatışma içinde olduğunu göstermektedir. Şair için arada kalmışlık durumunu ortaya koymak için en güzel yol yine titreme imgesidir:

Niçin o çehreyi görmekle titredim birden
O didelerde niçin gizli bir nigâh aradım?
Değil garâm-ı heves-perverâne mu'tadım,
Niçin o gözlere dikkatle baktım öyle iken?...
Niçin? Niçin?...Bu “Niçin?”lerle şimdi pür-halecân
Dilimde titreşiyor en sitemli nâlişler;
Kabâhatim ona bakmaktı, muhteriz, muğber,
Dudaklarında sönerken bir ibtisâm-ı nihân (Fikret 2004: 391)

Şair, şiirin henüz başında geçmişte kalan birinin yüzünü yeniden görmekle titremeye başlar. Çünkü bu tanıdık ve eskiden sevilen birinin yüzüdür. Gözlerinde kendisine bakıp bakmadığına dair bir şeyler arar. Sebebi, karşısındakinde de kendisinin hislerine benzer hisler olup olmadığını anlayabilmektir. Elbette bunun imkânı yoktur. Kendi hislerini karşısındakine anlatmak, aktarmak bir yana kendisine bile itiraf edememekte hatta hislerinden korkmaktadır. Bu tereddüdü ortaya koymanın yolu her zamanki gibi titreme imgesinden yardım almakla mümkündür. Birden inlemeler dudaklarında titremeye başlar. Fikret, halini genelde olduğu gibi bu defa da yarı görünürlüğü resmeden “muhteriz, muğber, ibtisâm-ı nihân, sönmek” gibi sözcüklerle pekiştirir.

Sonuç

Tefik Fikret'in şiirlerinin pek çoğunda titreme imgesini bulmak mümkündür. Biz incelememizde imgenin yer aldığı tipik örnekleri seçmeyi uygun gördük. Bu örnekler sayıca o kadar fazladır ki titreme imgesi için Tefik Fikret şiirinin en önemli yapı özelliklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere şair, imgeden çeşitli biçimlerde ve çeşitli amaçlar için yararlanmıştı. Bir başka deyişle Fikret'in şiirlerinde bu imgenin çokça yer almasının sebebi onun bilinçli olarak bu imgeyi kurmaya çalışmasından çok, içinde bulunduğu psikolojik ortamın doğal yansıması olmasıdır. İkilemlerle dolu hayatı ve psikolojisini yansıtmaya noktasında en etkin yöntemlerden birisi bu imgeyi kullanmaktır. Böylelikle bir anlam yoğunluğu sağlamak ister. Kâinattaki her şeyin titrediği bu şiirlerde titreme o denli yoğundur ki onlar için titreyen şiirler, şairleri içinse titreyen şair tanımlamasını yapmak yanlış olmayacaktır.

Kaynaklar

- AKAY, Hasan, (1998), *Cenab Şahabeddin*, İstanbul: Timaş Yayınları.
-, (2007), *Yeni Türk Şiirinin Kurucularından Tevfik Fikret*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- AKYÜZ, Kenan, (1947), *Tevfik Fikret*, Ankara: A.Ü.DTCF Yayınları.
- BENGİSU, Rona; TOPRAK, Zafer, (2007), *Bir Muhalif Kimlik: Tevfik Fikret*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BÖLÜKBAŞI, R.Tevfik, (2005), *Tevfik Fikret-Hayati-Sanati-Şahsiyeti*, (Hazırlayan: Abdullah Uçman), İstanbul: Kitabevi.
- ES, Hikmet Feridun, (2009), *Tanımadığımız Meşhurlar*, İstanbul: Ötüken.
- FİKRET, Tevfik, (2004), *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayan: İsmail Parlatur, Nurullah Çetin), Ankara: TDK.
- FORDHAM, Frieda, (2004), *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Say Yayınları.
- GEÇTAN, Engin, (2006), *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İNCE, Özdemir, (2001), *Şiir ve Gerçeklik*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (1997), *Tevfik Fikret- Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KÖKNEL, Özcan, *Korkular Takıntular Saplantılar*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- ÖZCAN, Tarık, (2007), *Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum*, Elazığ: Manas Yayınları.
- SATIR, Sabri, (2001), *Başlangıçta Bilgisizlik ve Korku Vardı*, İstanbul: Pan Yayınları.
- ŞAHABEDDİN, Cenab, (1984), *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayanlar: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci, A.Uçman), İstanbul: Edebiyat Fak. Basımevi.
- ŞENOL, Selahattin, (2006), *Korkular-Gelişimsel Anlamı ve Tedavisi*, İstanbul: Morpa Yayınları.
- TANYU, Hikmet, (1972), *Tevfik Fikret ve Din*, İstanbul: İrfan Matbaası.
- YERSU, Ata, (2007), "Tevfik Fikret'in Hastalığı ve Ölümü Üzerine Güncel Bir Bakış", *Bir Muhalif Kimlik: Tevfik Fikret*, (Hazırlayanlar: Rona Bengisu, Zafer Toprak), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, (1959), *Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret: Hayati-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul: A. H. Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık.